

СВІТЛАНА МИКОЛАЇВНА ЗИМАН

*(до 70-річчя від дня народження
та 45-річчя наукової діяльності)*

20 квітня виповнюється 70 років провідному науковому співробітникові відділу систематики та флористики судинних рослин Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, доктору біологічних наук, професору Світлані Миколаївні Зиман.

Наукова ботанічна спільнота України, Росії, колеги та друзі зі США, Австрії, Великої Британії, Франції, Іспанії, Японії, В'єтнаму, Непалу та інших країн вітають нашу ювілярку та зичать їй ще довгих творчих і плідних літ на ниві науки.

С.М. Зиман народилась у 1936 році на Південному Уралі, в м. Сорочинську Оренбурзької області. Мати — Валентина Трифілівна Гороновська — була вчителькою, а батько — Микола Олексійович Донський — кадровим партійним працівником. Батьки Світлани Миколаївни були киянами і влітку 1944 р. родина (крім батьки, який воював з німцями) повернулася додому, у Київ. У 1953 році, після закінчення Київської школи № 13 з золотою медаллю, юна Світлана вступила до Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка. Диплом із відзнакою й направлення до аспірантури, які отримала С.М. Зиман у 1958 році після закінчення університету, були закономірним результатом її любові до навчання, працелюбності та наполегливості. Професори університету запрошували здібну студентку на свої кафедри, але Світлана Миколаївна твердо вирішила стати ботаніком й займатися вищими (квітковими) рослинами. Проте доля розпорядилася таким чином, що на польовій практиці з ботаніки у Карпатах

© О.М. ЦАРЕНКО,
Н.М. ШИЯН,
О.В. БУЛАХ,
С.Л. МОСЯКІН,
Г.М. МУЗИЧУК, 2006

Світлана Миколаївна зустріла свого майбутнього чоловіка, а тому після закінчення університету переїхала до нього у селище Ясиня Закарпатської області, де й працювала викладачем середньої школи вісім з половиною років. За цей час вона народила двох синів, закінчила при кафедрі вищих рослин Київського університету заочну аспірантуру і написала та подала до захисту кандидатську дисертацію, присвячену флорі й рослинності Ясинської улоговини. Територія дисертаційних досліджень знаходилася поміж масивами Чорногора, Свидовець та Горгани, й вчителька-аспірантка з захопленням вивчала видовий склад лучних та лісових угруповань, сезонний розвиток рослин, проводила фенологічні спостереження, беручи з собою на маршрути учнів, розповідаючи багато цікавого про рослини й передаючи їм свою любов до природи.

Перед самим захистом кандидатської дисертації, на початку грудня 1966 року Світлана Миколаївна за рекомендацією її керівника проф. О.Л. Липи була призначена на посаду вченого секретаря Донецького ботанічного саду Академії наук УРСР, який щойно почав створюватися. Вона переїхала з родиною у нові краї, де їй пощастило працювати під безпосереднім керівництвом тодішнього директора ботанічного саду, видатного ботаніка й організатора науки Євгена Миколайовича Кондратюка. Організаційні здібності та любов до рослин молодого дослідника були спрямовані на активну участь у розбудові Донецького ботанічного саду, а подорожі по степах Донбасу, збір рослин та спостереження за ними разом з участю у ботанічних нарадах сприяли подальшому становленню науковця.

Після обговорення з Є.М. Кондратюком подальших планів наукової роботи С.М. Зиман вирішила перейти від вивчення життєвих форм степових рослин до біоморфологічного дослідження певного таксону, а саме родини *Ranunculaceae*, ідею вивчення якої їй підказав Євген Миколайович. Результати багаторічних спостережень С.М. Зиман узагальнила у своїй першій монографії «Жизненные формы и биология степных растений Донбасса», яка побачила світ у 1976 році й нині залишається настільною книгою для багатьох біоморфологів.

Влітку 1972 року Світлана Миколаївна переїхала на Київщину (м. Бровари) й перейшла на роботу до Інституту ботаніки Академії наук, де працює й донині. У відділі систематики та флористики судинних рослин Інституту ювілярка мала щасливу можливість багато подорожувати у пошуках рослин не тільки Україною, а й також по горах Кавказу, Середньої Азії (включаючи Памір), Алтаю та землях Далекого Сходу. З перших днів роботи у відділі Світлана Миколаївна брала участь у підготовці колективного видання «Определитель высших растений Украины», а після його завершення у 1975 році увійшла до складу групи під керівництвом М.В. Клокова, в якій працювала над життєвими формами видів *Achillea* у повному обсязі роду; крім того, мала чудову нагоду займатися своєю улюбленою родиною *Ranunculaceae* (був власний розділ колективної теми). Невдовзі С.М. Зиман перейшла від біомор-

фологічного дослідження даної родини до розгляду особливостей її морфологічної еволюції взагалі, тобто заглибилась у суто теоретичні питання. Результати багаторічних досліджень та глибоких теоретичних узагальнень були представлені нею на розсуд спеціалізованої Вченої ради при Інституті ботаніки у докторській дисертації «Морфологическая эволюция семейства Лютиковые (*Ranunculaceae* Juss.)», яку ювілярка захистила у 1984 році. Незабаром цим питанням була присвячена її друга монографія «Морфология и филогения семейства Лютиковых» (1985).

Після захисту дисертації С.М. Зиман продовжувала брати участь у таких загальновідділівських роботах, як «Хорология растений Украины» (1985) і таксономічні обробки родин *Rosaceae*, *Fabaceae*, *Crassulaceae* й деяких інших (вона з особливою увагою досліджувала біоморфологічні властивості цих рослин), а також працювала у складі колективу авторів над «Словарем ботанических терминов» (1984). Але найважливішим для Світлани Миколаївни стало поглиблене вивчення модельного роду *Anemone* з родини жовтецевих (*Ranunculaceae*), яке базувалося на популяційних дослідженнях групи *Anemone narcissiflora* (включала понад 10 видів) у різних частинах Радянського Союзу. У результаті комплексних досліджень нею разом з колективом авторів була надрукована монографія «Taxonomy and Phylogeny of *Anemone narcissiflora* complex» (1997).

Приблизно в той самий час С.М. Зиман брала участь у міжнародній темі з вивчення структури високогірних популяцій у Карпатах на території України й Чехословаччини та продовжувала популяційні дослідження видів роду *Anemone* у Високих Татрах, на Фатрі, у Судетах.

З різними регіонами Карпат пов'язана і подальша ботанічна діяльність Світлани Миколаївни. Так, у 1994—1996 роках, за фінансової підтримки гранту Світового банку разом з науковцями з декількох біологічних інститутів, включаючи Інститут ботаніки, вона протягом двох польових сезонів вивчала біологічну різноманітність Карпатського біосферного заповідника. За результатами досліджень опубліковано колективну монографію «Біорізноманіття Карпатського біосферного заповідника» (1997).

У науковому житті Світлани Миколаївни важливу роль відіграє творча міжнародна співпраця, яка розпочалась ще наприкінці 1980-х років і триває понині. Це спільні експедиції та публікації, участь у міжнародних форумах та щире людське спілкування. Одним з таких закордонних колег-друзів С.М. Зиман є академік Австрійської академії наук Friedrich Ehrendorfer — колишній директор Віденського Інституту ботаніки. Їхня творча співдружність триває близько 15 років: було понад 10 зустрічей у Відні та Києві, експедиційні маршрути й екскурсії, обмін численними листами та інколи гострі, але важливі для наукового прогресу диспути при написанні спільних наукових статей. Цього всесвітньо відомого ботаніка наша колега вважає своїм незрівнянним учителем.

До широкого кола міжнародного співробітництва С.М. Зиман належить співпраця з Frederik Medail з Середземноморського Інституту екології та

палеоботаніки (Марсель) та Monica Boscaiu з Ботанічного саду Валенсії, з якими їй довелося весною 1997 року подорожувати Південною Францією (Приморські Альпи) та Східною Іспанією. Під час подорожі вчені здійснили популяційні дослідження трьох середземноморських видів *Anemone* (*A. palmata*, *A. coronaria* та *A. hortensis*). За їх результатами у «Botanical Journal of Linnean Society» у 2002 році опубліковано колективну статтю з біосистематики дуже рідкісного для флори Франції та Іспанії *A. palmata* з використанням комплексу порівняльно-морфологічного, популяційного, екологічного, каріологічного та математичного аналізів.

Ще однією сторінкою міжнародної співдружності Світлани Миколаївни є багаторічні творчі контакти з американськими ботаніками — професором Пенсільванського університету Carl Keener та його кращим учнем й визнаним дослідником роду *Anemone* Bryan Dutton. Разом з останнім С.М. Зиман отримала грант від National Research Council. Це була так звана «Twinning Program», що передбачала дуже тісну співпрацю науковців двох країн, у рамках якої впродовж 1996—1997 років здійснено дві тривалі подорожі до США, а B. Dutton (разом зі своїм колегою й керівником з Бруклінського ботанічного саду Steven Clemants) відвідав Україну, де всі разом, окрім перебування у Києві, Львові й Ужгороді, подорожували по Карпатах. Під час другої поїздки до США С.М. Зиман мала 15-добову експедицію по дев'яти штатах, яка включала понад тиждень напруженої роботи у Скелястих горах. Після цього Світлана Миколаївна була премійована дирекцією Бруклінського ботанічного саду поїздкою до Канади (Монреаль), де як єдиний представник від колишнього Радянського Союзу брала участь у роботі Американського ботанічного конгресу. Результатом наукових контактів і фахових інтересів стосовно роду *Anemone* стала низка спільних статей, таксономічної ревізії зазначеного роду і таксономічної обробки *Anemone* для «Flora of China», вихід шостого тому якої у 2001 році (автори обробки *Anemone* — W.T. Wang, S. Ziman, B. Dutton) ще раз підтвердив, що Світлана Миколаївна справді є всесвітньо відомим спеціалістом з цієї групи рослин.

Захоплення своїм улюбленим модельним родом, прагнення якомога ретельніше розібратися у ньому надають сил та незгасимої енергії на шляху цих досліджень. Наша колега та Вчитель багато днів провела за копітким опрацюванням гербарних зразків анемон у різних гербаріях світу — Ботанічного саду К'ю, Природничого музею (Лондон), Единбурзького ботанічного саду (Велика Британія), Природничого музею у Парижі (Франція), гербаріях Барселони та Валенсії (Іспанія), Клуз-Напока (Румунія) та ін. Невимушене спілкування англійською мовою сприяло тому, що під час наукових подорожей коло закордонних колег завжди розширювалося та переходило у наукову співпрацю. Так, у 2000 році у Ботанічному саду К'ю Світлана Миколаївна познайомилася з професором Yuichi Kadota з Природничого музею Токіо (Японія). Спочатку на прохання Y.K. вона здійснила критичний перегляд роду *Anemone* у флорі Японії, після чого розпочалася спільна праця з ос-

новними складовими частинами роду у світовому масштабі. Нещодавно міжнародний колектив науковців під керівництвом С.М. Зиман уже опублікував в «Journal of Japanese Botany» чотири статті, присвячені підроду *Anemoneanthea* й частині секції *Omalocarpus*, де значною мірою по-новому інтерпретуються ці найскладніші частини роду *Anemone*.

Найближчим часом світова ботанічна спільнота зможе ознайомитись з низкою спільних міжнародних публікацій по роду *Anemone*, а саме з монографічною обробкою секції *Anemone*, з використанням, крім класичних підходів, ще й даних з молекулярної біології. Цьому циклу досліджень учасники роботи присвятили понад 10 років й за матеріалами для молекулярно-біологічних досліджень С.М. Зиман подорожувала майже по всьому світу. Зокрема, збирала рослини у Таджикистані у 1995 році під час громадянської війни — під озброєною охороною.

Протягом останніх 5 років С.М. Зиман працює у складі колективу відділу систематики над підготовкою нового видання «Флори України». До першого його тому вона підготувала ключ для визначення родин судинних рослин флори України, морфологічний нарис, біоморфологічні описи з багатьох родин і виконала критичні обробки родин *Ranunculaceae* та *Saxifragaceae*.

Накопичений багаторічний досвід ученого-ботаніка, високий інтелект, знання англійської мови та ботанічної латині ювіляр також використовує при створенні словників і довідників. У 2003 році вийшов друком «Ілюстрований довідник з морфології квіткових рослин», підготовлений Світланою Миколаївною зі співавторами, в якому розглянуто близько 700 ботанічних термінів. Протягом 3 останніх років С.М. Зиман працює над створенням чотиримовного (латинсько-англо-російсько-українського) ботанічного словника, який охопить близько 8 тис. термінів; вона підготувала «Тримовний список назв судинних рослин флори України», де критично переглянуто існуючі російські й українські назви видів та родів нашої флори.

З незгасимою енергією та задоволенням займалася Світлана Миколаївна також рідкісними високогірними рослинами в Українських Карпатах, переважно на Свидівці, Мармароші (у межах Карпатського біосферного заповідника), у Горганах (на території національного природного парку «Синевир») разом з карпатськими колегами — професором Ф.Д. Гамором, Ю.Ю. Тюхом та іншими. Однією зі складових частин цього циклу досліджень є підготовка текстів по 25 видах рідкісних високогірних карпатських рослин до нового видання Червоної книги України. Логічним продовженням багаторічного карпатського захоплення та наукового інтересу невдовзі стануть теоретичні висновки щодо історії розвитку високогірної флори Карпат та інших гірських країн.

Знання, досвід, душевне тепло та енергію віддає Світлана Миколаївна своїм учням, а четверо ботаніків під її керівництвом уже захистили кандидатські дисертації. Вдячні нашому дорогому професору за сприяння стати на шлях ботанічної науки, численні наукові консультації та дружні поради

науковці не тільки Інституту ботаніки, а й інших установ України, серед них Л.М. Фельбаба-Клушина, К.М. Кишко, А.Ф. Гамор, Г.О. Рудик, Н.О. Денісієвська, Л.І. Буюн, В.В. Павлов, а також Vu Ngoc Long з В'єтнаму та багато інших.

Світлана Миколаївна багато працювала і продовжує працювати у двох спеціалізованих вчених радах із захисту дисертацій. Вона завжди активна й принципова у наукових дискусіях, а кількість її відгуків (у тому числі як офіційного опонента) та експертних висновків стосовно дисертаційних робіт важко перелічити.

Окрім науковців, згаданих у цій статті, у Світлани Миколаївни багато друзів та шановних знайомих серед колег у рідному інституті, в Україні та далеко за її межами. Чомусь вона навчалася у них, чомусь навчала їх сама, як це завжди й буває при зацікавленому людському спілкуванні, особливо в науці. З цього приводу не можна не згадати таких відомих учених, як Рудольф Володимирович Камелін, Тетяна Іванівна Серебрякова, Володимир Геннадійович Хржанівський, Павло Миколайович Овчинников, Павло Іванович Дорофеев, Віталій Миколайович Голубев, Кость Андрійович Малиновський та співробітників Інституту ботаніки — Костянтин Меркурійович Ситник, Ірина Олександрівна Дудка, Юрій Романович Шеляг-Сосонко, Яков Петрович Дідух, Борис Володимирович Заверуха, Дмитро Васильович Дубина, Віра Вікторівна Протопопова, Людмила Іванівна Мусатенко.

Сьогодні наш ювіляр, наш дорогий Вчитель та колега сповнена сил, енергії, невичерпного ентузіазму на шляху до нових наукових звершень. Широ вітаємо дорогу Світлану Миколаївну з її славним ювілеєм та бажаємо міцного здоров'я, подальших творчих успіхів у ботаніці!

О.М. ЦАРЕНКО, Н.М. ШИЯН,
О.В. БУЛАХ, С.Л. МОСЯКІН,
Г.М. МУЗИЧУК

Список основних наукових праць С.М. Зиман

1. Зиман С.М. Новый вид флоры Украины вид первоцвет борошнистый // Укр. ботан. журн. — 1964. — 21, № 3. — С. 91—92.
2. Зиман С.М. Фенологія основних компонентів вторинних лук Ясинської котловини і можливості їх кращого використання // Укр. ботан. журн. — 1965. — 22, № 2. — С. 123—129.
3. Зиман С.Н. Жизненные формы и биология степных растений Донбасса. — Киев: Наук. думка, 1976. — 190 с.
4. Зиман С.Н. Особенности сезонного развития степных растений Донбасса // Тез. XII Междунар. ботан. конгр. — Л.: Наука, 1976. — С. 186.
5. Зиман С.Н. Эколого-морфологический анализ семейства *Ranunculaceae* Juss. // Ботан. журн. — 1980. — 65, № 7. — С. 1120—1160.
6. Зиман С.Н., Ситник К.М., Клоков М.В. и др. Тысячелистники. — Киев: Наук. думка, 1984. — 270 с.
7. Зиман С.Н., Дудка И.А., Вассер С.П. и др. Словарь ботанических терминов. — Киев: Наук. думка, 1984. — 307 с.

8. Зиман С.Н. Морфология и филогения семейства Лютиковых. — Киев: Наук. думка, 1985. — 248 с.
9. Зиман С.Н., Заверуха Б.В., Мякушко Т.Я. и др. Хорология флоры Украины. — Киев: Наук. думка, 1986. — 270 с.
10. *Определитель высших растений Украины. Семейства Caryophyllaceae, Rosaceae; роды Achillea, Jurinea* / Зиман С.Н., Котов М.И., Доброчаева Д.Н. и др. — Киев: Наук. думка, 1987. — 546 с.
11. Ziman S.N., Keener C.S. A Geographical analysis of the Family *Ranunculaceae* // Ann. Miss. Bot. Gard. — 1989. — 76. — P. 1012—1049.
12. Зиман С.Н., Ситник К.М., Трифонова В.І. Overview on the Genus *Anemone* L. and subtribe *Anemoninae* Spach. // Укр. ботан. журн. — 1996. — 53, № 1—2. — С. 7—25.
13. Ziman S.N., Sytnik K.M. Ecological and geographical patterns of morphological evolution of the Genus *Anemone* (*Ranunculaceae*) // Proc. Fifth Intern. Congr. Syst. Evol. Biol. — Budapest, 1996. — Vol. 5. — P. 174.
14. Ziman S.N., Sytnik K., Ehrendorfer F. et al. Taxonomy and phylogeny of the *Anemone narcissiflora* complex. — Kyiv: Chernobylinform, 1997. — 40 p.
15. Зиман С.М. Популяційна різноманітність високогірних рідкісних видів квіткових рослин // Біорізноманіття Карп. біосферн. заповідника. — К.: Міжнар. глобальний еколог. фонд., 1997. — С. 335—352.
16. Ziman S.N., Ehrendorfer F., Keener C.S. et al. The *Anemone biflora* complex (*Ranunculaceae*) in Central and South-Western Asia: its differentiation and affinities // *Taiszia*. — 1998. — 8. — P. 28—63.
17. Ziman S.N., Keener C.S., Reveal J.L., Dutton D.E. A list of suprageneric names in *Ranunculaceae* (*Magnoliophyta*) // *Taxon*. — 1999. — 48. — P. 497—506.
18. Ziman S.N., Wang W.T., Dutton B.E. *Anemone* L. // *Flora of China*. — Beijing & St. Louis, Science Press & Mis. Bot. Gard., 2001. — Vol. 6. — P. 307—322.
19. Ziman S.N., Medail F., Ehrendorfer F. et al. Comparative analysis of biological and ecological peculiarities of *Anemone palmata* L. (*Ranunculaceae*) in Western Mediterranean: an assessment of rarity and populations' persistence // *Bot. J. Linn. Soc.* — 2002. — 140. — P. 95—114.
20. Зиман С.М., Мосякін С.Л., Булах О.В. та ін. Ілюстрований довідник з морфології квіткових рослин. Навчально-методичний посібник. — Ужгород: Медіум, 2004. — 156 с.
21. *Екофлора України. Т. 2.* / Дідух Я.П., Бурда Р.Я., Зиман С.М. та ін. — К.: Фітосоціоцентр, 2004. — 480 с.
22. Ziman S.M., Kadota Y., Keener C.S. et al. A taxonomic revision of *Anemone* L. subgenus *Anemonanthea* (DC.) Juz. sensu lato (*Ranunculaceae*). I. // *Journ. Jap. Bot.* — 2004. — 79, № 1. — P. 43—71; № 3. — P. 196—206; № 5. — P. 281—310.
23. Ziman S.M., Kadota Y., Keener C.S. et al. A taxonomic revision of *Anemone* L. section *Omalocarpus* DC. sensu lato (*Ranunculaceae*). I // *Journ. Jap. Bot.* — 2005. — 80, № 5. — P. 282—302.
24. Ziman S.N., Kadota Y., Keener C.S., Bulakh O.V., Tsarenko O.N. Modern approaches to the differentiation and taxonomy of genus *Anemone* L. (*Ranunculaceae* Juss.) // XVII Int. Bot. Cong. (Vienna, Austria, Europe, 17—23 July 2005). — Viena, 2005. — P. 390.
25. Ziman S.N., Gamor F.D., Gamor A.F. About «hot spots» analysis for the rare plants conservation within the Ukrainian Carpathians // XVII International Botanical Congress (Vienna, Austria, Europe, 17—23 July 2005). — Viena, 2005. XVII International Botanical Congress (Vienna, Austria, Europe, 17—23 July 2005). — Viena, 2005. P. 597.